

สมาสนั้น ว่าโดยชื่อมี ๖ อย่าง คือ

๑. กัมมชารยสมาส คือ สมาสที่มีบทหน้า และบทหลังมีวิภัตติและวจนะเป็นอย่างเดียวกัน เช่น มหนฺโต ปฺริโส มหาปฺริโส (บุรุษผู้ใหญ่)
๒. ทิกฺขสมาส คือ สมาสที่มีปกติสังขยาตั้งแต่ ๑-๙๙ อยู่หน้า เช่น ปญจ อินฺทฺริยานิ ปญจินฺทฺริยํ (อินทรีห้า)
๓. ตัปฺปฺริสสมาส คือ สมาสที่มีบทหน้าประกอบด้วย อํ ทุตฺติยา-วิภัตติเป็นต้น เป็นบทหน้า เช่น สุขํ ปตฺโต สุขปฺตฺโต (ถือแล้วซึ่งความสุข)
๔. ทวันทวสมาส คือ สมาสที่มีบทหน้าและบทหลังเป็นนามนาม เช่น ปตฺโต จ จีวรญจ ปตฺตจิวรี (บาตรและจีวร)
๕. อัปฺยยีภาวสมาส คือ สมาสที่มีอุปสัคและนิบาตเป็นบทหน้า เช่น นครสฺส สมิปํ อุปนฺครํ (ที่ใกล้แห่งเมือง), วุฑฺฒานํ ปฏฺฐิปาฏฺฐิ ยถาวุฑฺฒํ (ตามคนเจริญแล้ว)
๖. พหุพฺพิทิสสมาส คือ สมาสที่มีบทอื่นเป็นประธาน เช่น อากตา สมณา ยํ โส อากตสมฺโน อาราโม (อาราม มีสมณะมาแล้ว)

โดยลักษณะของตัวประธานมี ๔ คือ

๑. ปุพฺพทตฺตปธานสมาส คือ สมาสที่มีความหมายของบทหน้าเป็นประธาน ได้แก่อัปฺยยีภาวสมาส เช่น นครสฺส สมิปํ อุปนฺครํ (ที่ใกล้แห่งนคร) ตัวอย่างนี้ อุป ศัพท์มีอรรถคือ ใกล้ นคร ศัพท์มีอรรถคือ นคร บทสมาสว่า อุปนฺครํ หมายถึงที่ใกล้นครซึ่งอาจเป็นสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง มีไชนฺครทั้งหมด
๒. อุตฺตรทตฺตปธานสมาส คือ สมาสที่มีเนื้อความของบทหลังเป็นประธาน ได้แก่กัมมชารยสมาส, ทิกฺขสมาส, ตัปฺปฺริสสมาส กัมมชารยสมาส เช่น นีลญจ ตํ อุปฺปลญจาทิ นีลุปฺปลํ (บัวเขียว) ในตัวอย่างนี้ นีล ศัพท์มีอรรถคือ เขียว อุปฺปล ศัพท์มีอรรถคือ ดอกบัว บทสมาสว่า นีลุปฺปลํ หมายถึงดอกบัวที่มีสีเขียว, ทิกฺข-สมาส เช่น ตีณิ องฺคานิ ตฺยงฺคํ (องค์สาม) ในตัวอย่างนี้ ตี ศัพท์มีอรรถคือ สาม องฺค ศัพท์มีอรรถคือ องค์ บทสมาสว่า ตฺยงฺคํ หมายถึงองค์สาม, ตัปฺปฺริสสมาส เช่น รณฺเญ ปฺตฺโต ราชปฺตฺโต (บุตรของพระราชา) ตัวอย่างนี้ ราช ศัพท์มีอรรถคือ พระราชา ปฺตฺต ศัพท์มีอรรถคือ บุตร บทสมาสว่า ราชปฺตฺโต หมายถึง บุตรพระราชา
๓. อุกฺยปทตฺตปธานสมาส คือ สมาสที่มีเนื้อความทั้งของบทหน้าและบทหลังเป็นประธาน ได้แก่ ทวันทวสมาส เช่น สมฺโน จ พฺราหฺมณฺ จ สมณพฺราหฺมณา ในตัวอย่างนี้ สมณ ศัพท์มีอรรถคือ พระสมณะ พฺราหฺมณ ศัพท์มีอรรถคือ พราหมณ์ บทสมาสว่า สมณพฺราหฺมณา หมายถึงสมณะและพราหมณ์ทั้งสองคน

โครงการพัฒนาบทเรียนออนไลน์และสื่อส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาบาลี

๔. อัญญาปทัตถปรธานสมาส คือ สมาสที่มีเนื้อความของบทอื่นนอกจากบทสมาสเป็นประธาน ได้แก่ พหุพพิทิสมาส เช่น จินฺนา กรา ยสฺส โส จินฺนโกโร นโร (พระผู้มีมืออันขาดแล้ว) ในตัวอย่างนี้ จินฺน ศัพท์มีอรรถคือ ขาด กร ศัพท์มีอรรถคือ มือ บทสมาสว่า จินฺนโกโร หมายถึง คนที่มีมือขาด

คติสมาส

คติสมาส คือ การทำสมาสคำกริยาวิเศษณะ คือ นิบาต และคำนามบางคำ กับคำกริยาภิกตฺก์ เช่น

อลงฺกริตฺวา

อาวิกิตฺวา

มนสิกริตฺวา

แบบฝึกหัดท้ายบท

จงแปลเป็นภาษาไทย

๑. อนาถปิณฑโกปี วิสาขาปี มหาอุปาสิกา นิพทุรฺ ทิวสสฺส เทว วาเร ตถาคตสฺส อุปฏฺฐานํ
คจฺจนฺติ ฯ
๒. คจฺจนฺตา จ “ทหฺรสามเณฺรา โน หตฺเถ โอลเอกสฺสนฺตีติ ตฺวจฺจหตฺถา น คตปฺพุพา (โหนฺติ):
ปฺุเรภตฺตํ คจฺจนฺตา ขาทนียาทีนํ คาหาเปตฺวา คจฺจนฺติ,
๓. ปจฺจภตฺตํ (คจฺจนฺตา) ปญฺจ เภสชฺชานํ อฏฺฐ จ ปานานํ (คาหาเปตฺวา คจฺจนฺติ) ฯ